Нам залишилось розглянути залежність помилок відліків від якості нанесення поділок рейок. Середні зміни помилок при користуванні різними краями шашок рейок очевидні з останньої колонки табл. 1. Точність суміщень залежно від якості країв ниток помітно змінюється. Ці зміни максимально досягають: за середніми результатами одного контактування – 29 мікрон; за середніми результатами подвійного контактування – 57 мікрон. Звідси зрозуміло, що якісне нанесення поділок рейки, які використовуються для нівелювання методом суміщень, є важливим фактором.

Підсумовуючи вищесказане, приходимо до висновків:

1) середня квадратична помилка суміщення середньої горизонтальної нитки сітки з краєм сантиметрової поділки рейки становить $m_0 = 0.113$ *мм*;

2) помилка цього відліку зростає за законом, достатньо близьким до рівняння регресії

$$m_s = 0{,}113 + 0{,}27 \cdot 10^{-3} \cdot S$$

(m_s – в міліметрах, S – в метрах). При максимальних плечах нівелювання III-го класу 75 м помилка m_s становить 0,133 мм;

3) середня квадратична помилка суміщення (контактування) кінців бульбашки контактного рівня нівеліра – m_p достатньо точно визначається за формулою

$$m_p = 1{,}39 \cdot 10^{-3} \cdot S$$

(при ціні поділки рівня $\tau = 30''$). Якщо S = 75 м, m_p = 0,104 мм;

4) на помилку відліку рейки суттєво впливає якість нанесення поділок. При чітких, рівних краях поділок точність вища, ніж при нечітких, рваних краях. Точність відліку може змінюватися приблизно на ± 40 мікрон.

УДК 528.11 + 519.654

Согор А.Р.

НУ "Львівська політехніка", кафедра теорії математичної обробки геодезичних вимірювань

ДО ПИТАННЯ ПРО ОЦІНКУ ТОЧНОСТІ В МЕТОДІ НАЙМЕНШИХ КВАДРАТІВ

В статье выведены формулы для оценки точности в методе наименьших квадратов с использованием сингулярного разложения матрицы коэффициентов параметрических уравнений.

The expressions for the accuracy estimates in the least-squares method, while is used of the singular value decomposition have been derived.

Нехай маємо деяку виміряну величину $\underline{L}$ та оцінювану величину X, які зв'язані між собою системою параметричних рівнянь поправок*:

$$\underline{A}X + \underline{L} = \underline{V} \ , \tag{1}$$

* *Рисками знизу в цій статті позначені величини, які зведені до рівноточного вигляду [4].*

де $\underline{A}$ – матриця коефіцієнтів параметричних рівнянь поправок; $\underline{V}$ – вектор поправок до результатів вимірів.

Оцінимо точність величини X, тобто знайдемо її середню квадратичну помилку.

В загальному вигляді середня квадратична помилка величини X визначається із формули [2]:

$$m_X^2 = \mu^2 Q \ , \tag{2}$$

де μ – помилка одиниці ваги; Q – матриця обернених ваг оцінюваної величини.

Для визначення помилки одиниці ваги μ можна скористатись формулою теорії помилок [3]:

$$\mu^2 \ = \ \frac{1}{m-n} \cdot \underline{V}^T \underline{V} \ , \tag{3}$$

де m – кількість вимірів величини $\underline{L}$; n – кількість параметрів величини X.

Квадратична форма $\underline{V}^T \underline{V}$ у білінійному вигляді запишеться

$$\underline{V}^T \underline{V} = \underline{L}^T \underline{A} X + \underline{L}^T \underline{L} \ . \tag{4}$$

Використаємо сингулярний розклад матриці $\underline{A}$. Тобто

$$\underline{A} = \underline{U} \underline{\Sigma} \underline{W}^T \ , \tag{5}$$

де $\underline{U}$ – матриця з ортогональними стовпцями; $\underline{W}$ – ортогональна матриця; $\underline{\Sigma}$ – діагональна матриця сингулярних чисел [6].

Із застосуванням сингулярного розкладу матриці $\underline{A}$ величина $\underline{V}^T \underline{V}$ набере вигляд

$$\underline{V}^T \underline{V} = \underline{L}^T \underline{U} \underline{\Sigma} \underline{W}^T X + \underline{L}^T \underline{L} \ . \tag{6}$$

Замість вектора параметрів X підставимо його значення, виведене в [5]:

$$X = -\underline{W} \underline{\Sigma}^{-1} \underline{U}^T \cdot \underline{L} \ . \tag{7}$$

Тоді отримаємо

$$\underline{V}^T \underline{V} = -\underline{L}^T \underline{U} \underline{\Sigma} \underline{W}^T \underline{W} \underline{\Sigma}^{-1} \underline{U}^T \underline{L} + \underline{L}^T \underline{L} \ . \tag{8}$$

Застосовуючи відомі співвідношення

$$\left. \begin{aligned} \underline{U}^T \underline{U} = I \ ; \qquad \underline{U}\underline{U}^T \neq I \ ; \\ \underline{W}^T \underline{W} = I \ ; \qquad \underline{W}\underline{W}^T = I \end{aligned} \right\} \tag{9}$$

та властивість оберненої матриці

$$\underline{\Sigma} \underline{\Sigma}^{-1} = I \tag{10}$$

(де I – одинична матриця), вираз (8) запишемо

$$\underline{V}^T \underline{V} = -\underline{L}^T \underline{U} \underline{U}^T \underline{L} + \underline{L}^T \underline{L} \ . \tag{11}$$

Тоді квадрат середньої квадратичної помилки одиниці ваги μ остаточно набере вигляд

$$\mu^2 \ = \ \frac{1}{m-n} \cdot \left(\underline{L}^T \underline{L} - \underline{L}^T \underline{U} \underline{U}^T \underline{L} \right) . \tag{12}$$

Для обчислення матриці обернених ваг Q скористаємося [1]:

$$Q = \left(\underline{A}^T \underline{A}\right)^{-1} . \tag{13}$$

Здійснивши сингулярний розклад матриці $\underline{A}$ за формулою (5), будемо мати

$$Q = \left[\left(\underline{U}\underline{\Sigma}\underline{W}^T\right)^T \underline{U}\underline{\Sigma}\underline{W}^T\right]^{-1} . \tag{14}$$

Виконавши транспонування та застосовуючи співвідношення (9), матрицю (14) запишемо

$$Q = \left[\underline{W}\underline{\Sigma}\underline{\Sigma}\underline{W}^T\right]^{-1} . \tag{15}$$

Використовуючи властивості оберненої матриці добутку та ортогональної матриці, остаточно одержимо матрицю обернених ваг оцінюваної величини

$$Q = \underline{W}\underline{\Sigma}^{-1}\underline{\Sigma}^{-1}\underline{W}^T . \tag{16}$$

Отже, застосовуючи апарат сингулярного розкладу до матриці коефіцієнтів параметричних рівнянь поправок, ми отримали нові формули для оцінки точності в методі найменших квадратів: для обчислення середньої квадратичної помилки одиниці ваги – формулу (12); для обчислення обернених ваг врівноважених параметрів – формулу (16). Виведені формули мають компактний вигляд і дають можливість досить легко одержати елементи μ і Q оцінки точності, практично ігноруючи складну процедуру обертання матриці.

1. Большаков В.Д., Гайдаев П.А. Теория математической обработки геодезических измерений. – М., 1977. 2. Мазмишвили А.И. Способ наименьших квадратов. – М., 1968. 3. Маркузе Ю.И. Основы уравнительных вычислений: Уч. пос. М., 1990. 4. Согор А.Р. Узгодження параметрів референц-еліпсоїда з даними про регіональне гравітаційне поле: Автореф. дис. ... канд. техн. наук. Львів, 1996. 18 с. 5. Согор А.Р., Марченко О.М. До питання врахування коваріаційної матриці помилок при обробці геодезичних вимірів // Геодезія, картографія та аерофотознімання, 1999. Вип. 59. С.33–34. 6. Форсайт Дж., Малькольм М., Моулер К. Машинные методы математических вычислений. М., 1980.

УДК 528.063

Третяк К.Р.

НУ "Львівська політехніка", кафедра вищої геодезії та астрономії

НОВИЙ МЕТОД ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ВИПАДКОВИХ ТА СИСТЕМАТИЧНИХ ПОХИБОК НА ТОЧНІСТЬ ВИСОТНИХ МЕРЕЖ (на прикладі державної нівелірної мережі 1-го класу України)

В статье предложен новый алгоритм определения в нивелирных сетях суммарных количественных характеристик трёх груп погрешностей (случайных, систематических погрешностей и ошибок, возникающих за счет деформаций земной поверхности, действующих на протяжении всего цикла наблюдений). Алгоритм основан на рекуррентных формулах. Методика апробирована на